

Олена Уварова

ДО ІСТОРІЇ ГРЕКОМОВНОЇ ПЕРІОДИКИ В ОДЕСІ
НА ПОЧАТКУ ХХ ст.: СПРАВА ВИДАВЦІВ ГАЗЕТИ
«ЕЛЛІНІКОС АСТИР»

На підставі архівних документів досліджено подробиці заснування в Одесі грекомовної газети «Еллінікос Астир» («Грецька зірка»), подано відомості щодо початкового періоду існування газети.

Ключові слова: грецька періодика, газета «Еллінікос Астир» («Грецька зірка»), Одеса.

На основании архивных документов исследованы подробности учреждения в Одессе грекоязычной газеты «Елликос Астыр» («Греческая звезда»), представлено сведения относительно начального периода существования газеты.

Ключевые слова: греческая периодика, газета «Елликос Астыр» («Греческая звезда»), Одесса.

In the article based on archival documents examined details of agencies in Odessa Greek newspaper «Ellinikos Astyr» («The Greek Star»), the presented information highlights the initial period of the newspaper's existence.

Key words: Greek periodicals, newspaper «Ellinikos Astyr» («The Greek Star»), Odessa.

Грецька громада в Одесі з початку свого існування вирізнялася активною участю у всіх сферах життя міста, приділяючи належну увагу і видавництву. Активна підприємницька та громадська діяльність обумовили попит на періодичну пресу. Необхідність отримувати новини з батьківщини, оперативні дані для торгових операцій спонукала греків — мешканців Одеси першої третини ХІХ ст. — виписувати грецькі газети і журнали. У 50-ті рр. ХІХ ст. представники грецької громади отримували афінські газети «Афіна» та «Евдомас», суспільно-політичні тижневики «Еон» (Афіни), «Нова Пандора» (Афіни), «Філаліфіс» (Корфу) та інші видання [2, с. 326].

Спробу заснувати місцевий журнал грецькою мовою зробив на початку 60-х рр. ХІХ ст. відомий український композитор П. І. Ніщинський, який певний час до цього жив у Греції. Перший номер його журналу «Меркурій», в якому П. Ніщинський виступав редактором, коректором, а іноді й укладачем, вийшов у січні 1861 р., але вже через рік редактор змушений був повідомити про припинення видання за браком коштів і передплатників [3, арк. 1; 2, с. 327—328].

Невдалою виявилася і спроба видавання в Одесі грекомовної газети «Ехо». Ініціативу щодо цього 1867 р. виявив учитель грецької мови Одеського інституту шляхетних дівчат та Грецького комерційного училища Афанасій Піллік [4, арк. 1]. Одеська міська адміністрація в особі градоначальника, не вбачаючи зі свого боку перешкод щодо надання дозволу, все ж таки схилилася до думки, що відкриття нової газети, яка може слугувати грецьким органом і висловлювати політичні погляди, викликало б думку, що це робиться з урядовою метою, оскільки грецький елемент в Одесі стосовно іншого населення незначний [4, арк. 2]. Тож випуск А. Пілліксом грецької газети було відкладено.

Видавнича діяльність поживалася на початку ХХ ст. Упродовж 1906—1917 рр. в Одесі виходило п'ять грецьких газет: «Космос» («Світ») (1906—1913), «Фос» («Світло») (1909—1911), «Еллінікос Астир» («Грецька зірка» — орган греків Росії) (1913—1916), «Анагеніс» («Відродження») (1917), «Іліос» («Сонце») (1916—1917) [1, с. 19]. Роки існування газет подано з праці К. Авгітідіса, але щодо газети «Космос» трапляються дані про її існування й 1914 р. [7, арк. 2зв.]. Таким чином, грецька періодика стає об'єктом вивчення для з'ясування обставин створення видань, основної тематики публікацій, важливості для грецької громади Одеси. Досліджень різноетнічної періодики Одеси, зокрема грецької, можливо, через мовний бар'єр нараховується небагато. Метою цієї статті є описання заснування в Одесі 1913 р. грекомовної газети «Еллінікос Астир».

Уже на початку своєї діяльності видавці досліджуваного видання зіткнулися зі значними труднощами у вигляді судового розгляду через уміщену в № 3 від 25 липня 1913 р. статтю грецькою мовою п. н. «Релігійні ідеї Толстого». У публікації було подано, серед іншого, ось що: «Толстой Трійцю називає незрозумілою», «відкидає міф про створення світу»; на думку автора, «Христос забороняє вбивство. Цією заповіддю він засуджує не тільки особове вбивство, а й війну і військову службу, яка підготовлює таке, і судове смертне покарання. Людське правосуддя й суди, нова держава не що інше, як організоване насилля, закон про приватну власність — порушення вчення Христа...» [11, арк. 2; 6, арк. 2—3].

Убачивши у цій статті спонукання населення до повалення існуючого в Росії державного ладу, військових чинів — до порушен-

ня обов'язків військової служби, а також осуд щодо православної релігії та її догматів, Тимчасовий комітет у справах друку в Одесі заарештував вказаний номер газети та клопотав перед прокурором Одеського окружного суду про порушення проти винних у цьому злочині карного переслідування [11, арк. 2зв., 5; 12, арк. 2].

Попереднім слідством було встановлено, що відповідальним редактором газети був Михайло Цангаракіс, видавцем же й автором статті — Костянтин Кацамбас [11, арк. 2зв.]. Однак вони не визнали себе винними. М. Цангаракіс пояснив, що він лише вважався номінальним відповідальним редактором, позаяк усіма справами завідував К. Кацамбас, який не надіслав йому для попереднього перегляду статтю. Відповідальним редактором М. Цангаракіс перебував лише для того, щоб зробити послугу своєму співвітчизнику К. Кацамбасу, адже він як іноземний підданий не міг офіційно виконувати цей обов'язок [11, арк. 2зв.].

К. Кацамбас пояснив, що, оскільки стаття була повністю передрукована з № 269 від 29 березня 1912 р. грецької газети «Лаос», яку він отримав поштою, то це означало проходження нею цензури. Старший цензор одеської цензури іноземних газет і журналів 19 серпня 1914 р. повідомив судовому слідчому, що вказаний номер газети «Лаос» до управління одеської цензури на розгляд не надходив [11, арк. 2зв.]. На підставі наведених відомостей Одеська судова палата прийняла рішення, що М. Цангаракіс та К. Кацамбас підлягають суду за участю станових представників, проти них було порушено кримінальну справу, а їх самих взято під варту [11, арк. 3]. Із матеріалів карної справи можна дізнатися не тільки про перебіг розслідування, а й, за свідченнями звинувачених, про обставини заснування газети «Еллінікос Астир».

Отже, газету «Еллінікос Астир» було засновано 1913 р. як політичне, літературне, громадське і комерційне видання. У № 3 пресодруку зазначалося, що він є органом греків Росії, контора розташовувалася в Одесі (провулок Казарменій, 10), видавцем і директором видання був К. Кацамбас, відповідальним редактором — М. Цангаракіс, воно тиражувалося у друкарні «Слов'янська» Олени Хрісоголос (вул. Кондратенка, № 8) [6, арк. 7; 11, арк. 69а].

За даними справи, Цангаракіс Михайло Харлампійович, 28 років, неодружений, за національністю грек, православного віро-

сповідання, народився на о. Крит, у селищі Дзиндзифе. Він постійно проживав в Одесі, нерухомого майна не мав, займався торгівлею. Офіційно був власником і редактором газети «Еллінікос Астир» [11, арк. 74—74 зв., 98]. Із протоколу допиту М. Цангаракіса від 24 січня 1914 р., за його власними свідченнями, відомо, що він уже п'ять років проживав в Одесі, займався дрібною торгівлею. Отримав золоту медаль «За старанність» 1907 р. як нагороду за захист російського державного герба на російському консульстві у м. Александрія під час нападу на консульство [11, арк. 98]. М. Цангаракіс засвідчив, що у листопаді 1912 р. до нього з'явилися прибулий три роки тому з Греції К. Кацамбас разом із М. Карандзасом і попросили бути відповідальним редактором газети грецькою мовою, яку К. Кацамбас планував видавати в Одесі. Знаючи, що останній займався в Греції торгівлею, а після прибуття до Одеси бідував, М. Цангаракіс вирішив допомогти і погодився безоплатно бути редактором [11, арк. 99, 99зв.]. Для цього він і подав заяву в інспекцію у справах друку. Однак, за його свідченнями, вимагав від К. Кацамбаса, перш ніж друкувати, надавати йому для перегляду всі номери газети, чого не було зроблено [11, арк. 99зв., 100]. М. Цангаракіс стверджував, що газетою він не цікавився, у конторі не бував, участі у видаванні не брав і лише піддався умовлянням друзів [11, арк. 107].

Видавець газети — Кацамбас Костянтин Миколайович, 32 роки, неодружений, за національністю грек, православного віросповідання, народився на о. Коринф, у селищі Карія. Також постійно проживав в Одесі, де служив у торговельній конторі, був грецько-підданим [11, арк. 75, 75зв.]. Із протоколу допиту К. Кацамбаса від 7 липня 1914 р. дізнаємося, що в Греції він закінчив нижнє народне 4-класне училище, згодом — 3-класне училище і пішов з першого класу гімназії у віці 15 років [11, арк. 129зв.]. На момент описаних подій він проживав в Одесі три роки. Спочатку перебував у скрутному становищі, потім почав працювати в конторі. Він справді попросив М. Цангаракіса стати редактором, на що той погодився й у видавництво не втручався, зокрема, матеріали не переглядав.

Згідно із заключною постановою від 10 вересня 1914 р., ці обвинувачувані перебували під наглядом поліції [11, арк. 145]. Подальша доля фігурантів справи за архівними документами не простежується. На початку слідства їм інкримінувалися досить сер-

йозні злочини за ст. 75 (релігійні злочини) та ст. 129 (висловлювання проти самодержавства) Кримінального кодексу Російської імперії [12]. Можливо, все ж таки винуватці не зазнали відчутного покарання, оскільки у переліку п. н. «Суспільно-літературні, політичні та інші видання за 1913 р.» значилася газета «Еллінікос Астир» та її видавець і редактор К. Кацамбас, хоча відповідальним редактором уже був О. Дервінте [5, арк. Ззв.]. Зазначалося, що видання є другою великою грецькою газетою в Одесі, за своїм помірковано-національним напрямом була схожа з газетою «Космос» [5, арк. 24зв.]. Упродовж 1913 р. вийшло 9 номерів «Еллінікос Астир» (по 500 примірників кожен) [5, арк. 67]. У 1914 р. побачило світ 23 номери «Еллінікос Астир» (по 200 примірників), при цьому «Космосу» — 60 номерів (по 700 примірників) [7, арк. 2зв.].

Щодо характеристики самого періодика, то «Еллінікос Астир» видавалася повністю грецькою мовою. У першому номері К. Кацамбас умістив програму своєї газети, в якій чітко визначив рубрики видання: політика, економіка, література й навчання, громадське життя, грецькі емігранти в Росії [10]. До окремої рубрики подавалися матеріали воєнної тематики, публікувалися романи із продовженням (наприклад «Євгеній Онегін» О. Пушкіна у прозовому перекладі грецькою). Багато уваги приділялося соціальній проблематиці й вихованню: велася рубрика «Про патріотизм», друкувалися списки представників і кореспондентів газети — редакція налагоджувала зв'язки з іншими емігрантами-греками на території Росії [10].

Цій газеті у подальшому довелося пережити низку труднощів і змін. В архівній справі міститься примірник газети «Еллінікос Астир» — № 86 від 13 березня 1916 р., у якому видавцем і редактором зазначено К. Кацамба́са, а відповідальним редактором — А. Н. Камі́нера [8, арк. 7, 8зв.]. У березні 1916 р. голова Грецького благодійного товариства Ф. Ку́ссіс звернувся до генерального консула Греції в Одесі Е. Капаамбелі з проханням від ради Товариства запобігти наклепам, які лунали зі сторінок газети аж до її закриття [9, арк. 4]. Ймовірно, між К. Кацамба́сом та греками Одеси виникли певні суперечки, оскільки його персона отримала негативну оцінку у цьому клопотанні. Консул, своєю чергою, звернувся до головного начальника Одеського військового округу і генерал-губернатора М. І. Ебелова, який розпорядився призупинити видавання газети на період воєнного часу [9, арк. 2]. І, зрештою, видання було закрите.

Представлені відомості висвітлюють обставини заснування друкованого періодичного видання греків Одеси — газети «Еллінікос Астир». Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі достатньо широкі та полягають у дослідженні змісту пресодруку і представленого на його сторінках життя грецької громади Одеси, у вивченні інших грекомовних видань та їх ролі у розвитку грецької громади міста.

1. *Авгитидис К. Г.* Издательская деятельность греков Одессы (1829—1917) / К. Г. Августидис. — О. : Астропринт, 2003. — 125 с.
2. *Гребцова І. С.* Періодична преса першої половини ХІХ ст. у соціально-культурному розвитку грецької общини Одеси / І. С. Гребцова // Записки історичного факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова. — 2001. — Вип. 11. — С. 324—332.
3. Державний архів Одеської області (далі — ДАОО). — Ф. 2, оп. 1, спр. 593.
4. ДАОО. — Ф. 2, оп. 2, спр. 1140.
5. ДАОО. — Ф. 10, оп. 1, спр. 135.
6. ДАОО. — Ф. 10, оп. 1, спр. 174.
7. ДАОО. — Ф. 10, оп. 1, спр. 186.
8. ДАОО. — Ф. 13, оп. 1, спр. 404.
9. ДАОО. — Ф. 13, оп. 1, спр. 407.
10. *Палькова О.* Век греческой журналистики в России [Електронний ресурс] / О. Палькова // Греческая газета (сетевая версия). — 2003. — № 8 (апр.—май). — Режим доступу: <http://www.greekgazeta.ru/archives/nomer08/articles/16.shtml> (10.10.2010 р.).
11. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДАУ). — Ф. 348, оп. 1, спр. 660.
12. ЦДАУ. — Ф. 419, оп. 1, спр. 6535.

Надія Браїлян

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ УЧНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ (1924—1941 рр.)

Проаналізовано періодичні видання учнів Української гімназії у Чехословаччині, розглянуто історію функціонування та особливості змістового наповнення часописів.

Ключові слова: Українська гімназія у Чехословаччині, учнівські періодичні видання, українська еміграція.